Tevessül Hakkındaki Hadîslerin Tahriçleri – 5. Bölüm

4. HADİS

Enes b. Mâlik (Radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Hazreti Alî'nin annesi **Fatma binti Esed** vefat ettiğinde, kabrine defnedilirken, Allah Resûlü (aleyhisselâtü vesselâm) gelir ve içinde yan yatarak şöyle duâ etmeye başlar:

> الله الذى يحيى ويميت وهو حى لا يموت اغفر لأمي فاطمة بنت أسد ولقنها حجتها ووسع عليها مدخلها بحق نبيك والأنبياء الذين من قبلى فإنك أرحم الراحمين.

"Allah, yaşatan ve öldürendir. O, ölümsüz bir hayata sahiptir. Annem Fatma binti Esed'in günahlarını affet, ufkunu aç! Nebi'nin ve benden önceki enbiyanın hatırı için kabrini genişlet. Çünkü muhakkak Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin."[1]

Hadise Zayıf Diyenlerin Görüşü

Elbânî, bu hadis hakkında şöyle diyor:

Ebû Nuaym, (v. 430/1039) **et-Taberânî** yoluyla **Hilyetü'l-Evliya**'da (III, 121) rivâyet eder, ikisine göre de onun isnadı zayıftır. Zira isnadındaki **Ravh b. Salah** tek başına bunu rivâyet ettiği için münker hadistir. **İbn Adiy** de Ravh'ı zayıf görür.

Elbânî Ravh b. Salah için **Dârâkutnî** dedi ki, "hadiste zayıf" olduğunu söyler; cerh mübhem olduğu takdirde bile, iki sözü arasında tezat söz konusu olunca, ölçü olarak kabul edilemez. Buradaki gibi hadis açıktan cerh olmuşsa hiç kabul edilemez.

İbn Hibbân (v. 354/965) ve **Hâkim**'in Ravh'ı tevsik ettiklerine bakarak, bazıları bu hadisi takviye etmek istemişlerdir.[2]

Hadise Sahih Diyenlerin Görüşü

Heysemî hadisin senedi hakkında şöyle demektedir:

Râvîlerden Ravh b. Salah, **İbn Hibbân** ve Hâkim tarafından sika görülmüştür. Ne var ki, onda zayıflık vardır. Diğer râvîler ise Sahih'in ricalidir."[3]

Ayrıca o, İbn Hibbân ve Hâkim'in râvî Ravh b. Salah'ı tevsik etmelerini yeterli bulmamakta ve onların bu noktada tesahüllerinin maruf olduğunu da ifâde etmektedir.[4] Ancak biz Elbânî'nin: "Hadisin isnadı Taberânî ve Ebû Nuaym'a göre zayıftır" şeklindeki ifâdesini, pek de objektif bulamamakta ve bunun yanlış anlamaya müsait olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu ifâde tarzından,

Taberânî ve **Ebû Nuaym**'ın hadisi zayıf gördükleri manası çıkmaktadır. Hâlbuki her iki hadisçiden de böyle açık bir beyan mevcut değildir.

Mesela Ebû Nuaym[5] hadisin garip olduğunu ve sadece teferrüdde bulunan Ravh b. Salah vasıtasıyla hadisi kaydettiğini söylemekte, râvî veya hadisin zayıf olup olmadığı hakkında bir kanaat belirtmemektedir.

Hâfız Ğumârî, şöyle diyor:

"**Hâfız Nûruddîn el-Heysemî**, **Mecma'u'z-Zevâid**'de şöyle demektedir: 'Ravh İbnü Salâh'ın dışındaki râvileri Sahîh'in râvîleridir. O'nu (Ravh'ı) da İbnü Hibbân ve Hâkim sika/sağlam ve güvenilir bulmuşlardır. (**وفيه ضعف**)/(Ve fîhi da'fun)/onda bir parça zayıflık da vardır. (Heysemî'nin sözü bitti.)'

Ben (**Ğumârî**) de derim ki; Ravh İbnü Salâh, **İbnü Seyyâbe İbnü Amr el-Hârisî**'dir. **Ebû'l-Hars** diye künyelenir. **İbnü Yûnus** onu **Târîhu'l-Ğurebâ**'da zikreder ve şöyle der: Mavsıl'dan olup Mısır'a gelmiş ve orada hadîs rivâyet etmiştir. Ondan münker rivâyet edilmiştir. İbn-i Adiy onu el-Kâmil'de zikretmiş, O'ndan iki hadîs rivâyet etmiş ve "hadîsleri çok olup bazılarında münkerlik vardır", demiştir.

Dârekutnî, o, hadîsde zayıftır demiştir. İbn-i Hibbân onu **es-Sikât**(isimli kitâb)da zikretmiştir. Hâkim, sika ve emniyet edilecek birisidir, dedi. İkiyüz otuz üçte vefât etti.

Şu hâlde hadîs, İbnü Hibbân ve Hâkim'in görüşlerine göre sahîhdir. Çünki onların şartlarına göredir. Dârekutnî ve İbn-i Adiyy'in görüşlerine göre ise zayıftır. Lâkin zayıflığı (sağlamlığa) yakın ve katlanılabilecek bir zayıflık olup şiddetli bir zayıflık değildir. Çünki onlar Ravh'ı, rivâyetini terk etmeyi îcâb ettirecek bir zayıflıkla suçlamadılar. Aksine onu zayıf bulmaktaki ibâreleri, cerh'de hafîf olan ibârelerden kabûl edilirler. Bu dediğimizi, önceden Heysemî'den nakletmiş olduğumuz onda bir parça zayıflık da vardır sözü dahî te'yîd etmektedir. Zîrâ bu ibâre, hadîs ve ricâl kitâplarından da bilineceği gibi, zayıflığın azlığı ve hafîfliğini ifâde eder.

El-hâsıl bu hadîs, zayıflığı hükmüne rağmen (müctehid) imâmların ahkâm husûsunda delîl getirdiği zayıf hadîslerin birçoğundan daha güzel ve daha kuvvetlidir. Nitekim bununla şu hadîsler tartıldığında bu dediğimiz bilinecektir…

Şaşılacak bir husûstur ki, (zayıftır iddiâsıyla bu hadîsi karalamaya çalışan) şu tâifenin kendisi, murâdlarına uyduğu vakit zayıf hadîsle amel edebiliyor ve onu sahîh hadîsin önüne geçirebiliyor. Nitekim, bid'atları ve sapıklıkları için delîl getirdikleri hadîslere vâkıf olundukta bu (dediğimiz) bilinecektir. Bu ise, (hadîslerle), gazâbı îcâb ettiren bir oynamadır. (Ğumârînin sözü bitti.)

Taberânî'nin **el-Kebîr**'inin muhakkiki(!) ve nâşiri de şöyle söylüyor:

Bu hadîsi Musannif (Taberânî) **el-Evsat**'ta (356-357, Mecmau'l-Bahreyn) dahî rivâyet etti ve bunu **Âsım**'dan sâdece **Süfyân** rivâyet etti. Bu hadîsle Ravh İbn-i Salâh teferrüd etti/tek kaldı. **Heysemî el-Mecma** (9/257)'de, Onda Ravh

İbn Salâh vardır. İbnü Hibbân ve Hâkim onu sağlam bulmuşlardır. Onda bir parça zayıflık da vardır, demiştir. Bunu Musannif yoluyla Ebû Nüaym da **el-Hilye**(3/121)'de rivâyet etmiştir.

Râvî bazen nisbî bir zayıflık sahibi olur. Yani o, kimi zaman zayıf olur ama bazı isnadlarda zayıf olmaz. Bazen sika olur ama bazı isnadlarda zayıf olur. Bazen de zayıf bir ravinin bulunduğu bir isnad bu zayıflığı telafi edebilecek başka sebeb veya sebeblerle zayıf olmaktan kurtulabilir

Burada önümüzde birtakım imamların sahih olduğunu söylediği bir rivâyet var. O bakımdan başka birtakım imamlar tarafından zayıflıkla suçlanan bir ravi yüzünden bunları sözlerinin hemen heder edilemeyeceği ve çizilemeyeceği, o yüzden son derece temkinli davranmak gerektiği size hatırlatılıyor. Yoksa Elbânî açıkça böyle dedi diyen yok

O raviyi zayıf olmakla suçlayan sözü edilen imamların bu metnin zayıf olduğuna dair sözleri yoktur

Hasen rivâyetlerin râvîleri, elbette müfesser/sebebi açıklanmış bir cerh ile Sahih'in râvîsi olmaktan düşerler. Durup dururken düşmezler. Bu müfesser olan cerh sebebiyle, şu hadise hasen denilmiştir. Yoksa mübhem olan cerh belli şartlarla râvînin sağlamlığına zarar vermezdi.

Râvînin sikalığı (güvenirliği) münakaşalı olduğu gibi, zayıflığı da tartılıyorsa, böyle bir râvînin rivâyeti hasen olur.

Bilenler bilir ki; **Cerh-Ta'dil** usûlünde (sikadır, güvenilirdir demek) müfesser olma (neden güvenilir olduğunu tefsir edip açıklama ve ispat) şartı olmadığı halde, cerhde (zayıftır demekte) bu şart vardır.

"Cerhin ta'dilden önce gelmesi" yani hakkında hem zayıf, hem de güvenilir denilen râvînin zayıf olmasının öne geçeceği mutlak olmayıp, cerhin müfesser olması şartıyla sınırlıdır.

Oysa bu râvîdeki cerh müfesser olmayıp (sebebi açıklanıp izah edilmeyip), mübhemdir. **Mübhem cerh ise, muteber değildir.** Ancak büyük ve meşhur hafızlarının mübhem cerhi, makbul ise de, bu ihtilaflı olmayan noktalardadır.[6]

Hâlbuki bu râvimizin zayıflığı ve güvenilirliği ihtilaflı ve tartışmalıdır. Üstelik zayıflık adaletle değil de, zabt (hafızada tutmak ve unutmamak) ile ve az olduğu zaman, hadisin derecesi sadece hasenlik mertebesine düşer.

Elbânî **Silsiletü'd-Daîfe**(rakam:23)'de Heysemî'nin **el-Mecma**'daki diğer râvîleri sahîh'in râvîleridir sözüne, **Ahmed İbnü Hammâd** her ne kadar sağlam birisiyse de, sahîh sâhipleri ondan rivâyet etmediler, Ondan sâdece Nesâî rivâyet etti diyerek i'tirâz etti.

Ravh İbnü Salâh'a gelince. Her ne kadar İbnü Hibbân ve Hâkim onu sağlam buldularsa da, bu ikisi tesâhül/gevşeklik ile tanınan kimselerdir… Oysa, onu zayıf bulanların cerh'i şu tenkîd imâmlarından müfesser/ açıklanmış bir cerhdir. O da münkerleri rivâyet etmesidir. Böylesi bir râvî hadîsi rivâyette yalnız kalırsa o rivâyet ile hüccet ileri sürülmez. Şu hâlde hadîs zayıftır.

Deriz ki; aslında **Allâme Ğumârî**, derin bir vukûfla söylenilecek olanları söyledi. Lâkin biz ilmi ve idrâki ma'lûm muhâtabların seviyelerini hesaba katarak, sözü fâideli uzatmak manasında olan ıtnâb yoluyla biraz daha uzatıyor ve diyoruz ki;

Şu tenkidçilerin tenkidinin, hafif cerh olduğu ve bunun râvîyi en fazla hasenlik mertebesine düşürebileceği gösterildikten sonra, bu çokbilmişçe uzatmalar hepten lüzumsuz olur.

Mütekaddim muhaddislerin yani, önceki hadisçilerin dilinde "münker" tabirinin râvî tarafından "teferrüd edilen garîp" manasında kullanıldığı erbabınca bilinen bir hususdur.[7]

Nitekim Ravh, bunu rivâyet etmekte tek kaldı, ifâdesi de şu dediğimizi teyid etmektedir. Muteahhir muhaddislere/sonraki hadisçilere göre ıstılah edinilen münker, zayıflık sebebi ise de, teferrüd ve ğarabet, mutlak olarak zayıflık sebebi değildir. Dolayısıyla Ravh'ın münker rivâyetleri demek, rivâyette tek kaldığı haberler demek olabilir ki, bu, rivâyetinin her halü kârda zayıflığını icab ettirmez.

İbn Hibbân ve Hâkim'in, sözü edilen tesâhülü/gevşekliği mutlak olsaydı, eserleri sahih ismine lâyık görülmezdi. Aksine, tahkik odur ki, onlar, haseni de sahihin mertebelerinden bir mertebe kabûl etmişlerdir ve bu onlara göre bir ıstılâhtır.

Dolayısıyla bu husûsta onlara itirâz edilmez. Hasen, ister sahihin bir kısmı manasında nevi/çeşidi olarak, isterse onun kasîmi/mukâbili ve karşıtı olarak kabûl edilsin, hadis âlimlerinin çoğuna göre makbûl bir delildir.

İbn Adiyy ile Dârekutnî cerh ve ta'dil imâmıdır da, İbn Hibbân ile Hâkim tenkitçi imâmlardan değil midir? Elbette onlar da cerh ve ta'dilde ictihâdlarına mürâcaat edilecek nükkâddan/tenkidçilerdendirler. Nitekim bu, cerh ve ta'dil kitaplarına âşina olanlarca malûmdur. Öyleyse işinize geldiği yerde cerh ve ta'dil imâmlarının bir kısmını silip atmak ve canınız istediği kimselerin anlamadığınız ifâdelerine sarılmak da ne oluyor?

Hüccet olmamak, hiçbir işe yaramamak demek değildir. Bazen başka delillerin ve meselenin teyid ve takviyesine yaraması da yeterlidir.

Üstelik bir hadîs, hasen li gayrihî bile olsa, cumhûra göre tek başına delil olmaya yeterlidir. Kaldı ki, bu rivâyet şu kadar da aşağı düşmez. Aksine, bir görüşe göre sahih, başka bir görüşe göre de hasendir.

Sahih'in râvîsi demek, her zaman sahih ismi verilen Buhârî mi veya onun gibi sahih olan belli kitapların bir râvisi mi demekdir? Yoksa bazen sikalığı bir rivâyeti sahih yapmaya yetecek seviyede olana da şâmil midir, değil midir? Belki **Heysemî** kendine ait bir ıstılâh olarak geniş yelpazeli bir manayı kastetmiştir? Bütün bunları kesin hatlarıyla bilip zaptetmeden Heysemî'ye itirâz edilmez. Hem, râvî sika/sağlam oldukdan sonra, asıl meseleye nispetle böylesi bir tâli noktadaki itirâz, sadece meseleyle alâkasız faydası olmayan bir malûmâtfuruşluk ve sözü uzatmak olur.

İbn Adiyy (v. 365/975) ile Dârekutni, sadece şu isnatta geçen bir râvî için

zayıftır, dediler; râvi bu rivâyette olması bakımında zayıftır demedikleri gibi, bu rivâyet içinde zayıftır demediler. Üstelik râvîdeki zayıflık da birçok yanıyla içtihadi bir husus olduğu gibi, bu zayıflığın, isnadı zayıf yapıp yapmayacağı dahi içtihat ile alakalı bir hususdur.

Hem de râvideki zayıflık, tek başına olarak isnadı zayıf yapmaya her zaman yetmeyebilir. Veya şu isnad, başka birtakım telafiler ile zayıf olmaktan kurtulabilir. Dolayısıyla, şu iki imâmın bu isnatla alakalı olmaksızın, üzerinde konuşulan râvî hakkındaki hükümlerinden kalkarak, sadedinde olduğumuz isnada zayıflık damgası vurmak, ehil olmayanlarca yapılan doğru olmayan yeni bir şeydir.

İbn Abdilberr, İbn Abbâs'tan, **İbn Ebî Şeybe** de **Cabir**'den bu hadisi nakletmiş, **Deylemî** ve Ebû Nuaym da ayrı rivâyetlerde bulunmuşlardır. Netice olarak başka başka senetlerle rivâyet edilen bu hadisler, birbirlerini kuvvetlendirmektedir.[8]

Bir an tenezzül edip, rivâyetin zayıf olduğunu kabûl edelim ve soralım: Bu zayıf hadis, sizin o zayıf aklınızın görebildiği mücerred reyinizden de mi zayıftır? Zayıf hadis, hadisçilere göre, en kuvvetli mücerred/salt görüşten daha kuvvetlidir.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd es-Sicistanî'ye izafe edilen görüşe göre; "Başka hadis bulunmadığı takdirde ahkâma ait meselelerde zayıf hadislerle amel edilir".[9]

Hâsılı, bu hadis sahih veya en azından hasendir. Bundan aşağı düşmez. Nitekim Allâme Hâfız **Abdullah el-Ğumârî** böyle demiştir.[10]

Burada dikkat edilmesi gereken bir şey daha vardır. Bu ve diğer rivâyetlerde Peygamberimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in Allah'a tevessül ettiği peygamberlerin hepsi vefat etmişlerdir.

Bu rivâyetin ortaya koyduğuna göre, "onun hakkı için" ya da "hak ehlinden olan kimseler hürmetine" diyerek duâ etmek câizdir. Üstelik bu zatların vefat etmiş olmaları, onlarla tevessül edilmesine engel değildir.

Buraya kadar olan açıklamalar Hüseyin Avni Hoca'dan alınmaydı.

Bu hadis hakkında bir de **Mahmûd Saîd Memdûh**'un nakiline bakalım:

Ben(Mahmud Saîd el-Memduh): derim ki;

Taberânî'nin Şeyhi **Ahmed İbnu Hammâd İbni Zuğbe** sika bir ravî olup Nesâî'nin şeyhlerindendir ve ondan Sahîh'de rivayet yapılmamıştır.

Ravh İbnu Salâh'a gelince…

Hakkında ihtilaf edilmiştir; onu bazıları sika bazıları da zayıf görmüş-lerdir. O halde onun gibi bir râvînin hâlini açıklamak için ictihada ihtiyaç vardır.

"**Suâlâtü's-Siczî**"de yazıldığına göre Hâkim, onun hakkında "Sikadır,

me’mûn’dur” demiş. İbnu Hibbân onu “es-Sikat”ta (8/244) zikretmiştir. **Ya’kûb İbnu Süfyân el-Fesevî**, “**el-Ma’rife ve’t-Târîh**“de (3/406) ondan rivâyet yapmiştır ki bu zat ona göre sikadır. Fesevî, (**et-Tehzîb**:11/378) “Ben bin küsür şeyh’ten hadîs yazdım hepsi sika zatlardır” dedi.

Onu cerhedene (zayıflıkla suçlayana) gelince…

O, cerhinin sebebini söylememiş ve onu açıklamamıştır.

Dârekutnî, “**el-Mü’telif ve’l-Muhtelif**“inde (3/1377) “**Ravh İbnu Salâh es-Seyyâbe**, **İbnu Lahî’a**‘dan, **Sevrî**‘den ve başkalarından rivâyet yapmaktadır; hadîsde zayıf idi ve Mısır’da otururdu” demiştir. Benzerini **İbnu Mâkûlâ** “**el-İkmâl**“de (5/15) ve İbnu Adiyy “**el-Kâmil**“de (3/1005) söylemiştir.

Bu, müphem ve tefsîr edilmeyen bir cerh olup ondan önce zikredilen ta’dîl karşısında reddedilir. Nitekim (Usûl-i Hadîsde) böyle mukarrerdir. Bunun misâli Hâfız’ın “**el-Feth**“in Mukaddime’sinde (sh:437) **Muhammed İbnu Beşşâr İbni Bundâr**‘ın tercümesindeki şu sözüdür:

“**Amr İbnu Alî el-Fellâs** zayıf olduğunu söylemiştir; ama bunun sebebini zikretmemiştir. Bu yüzden (tenkıdçiler) onun cerhine iltifat etmemişlerdir.” (Hâfız’ın Sözü Bitti.)

Elbânî şu iddialarda bulundu:

1- Ravh İbnu Salah hakkındaki cerh, **İbnu Yûnus**‘un “ondan münker rivâyetler yapıldı” sözü ve İbnu Adiyy’in el-Kâmil’de “Hadîslerinin bazısında münkerlik vardır” kavli ile müfesserdir.

Ben derim ki; Elbânî’nin bu sözü aşağıda gelecek iki vecihde görülecek bir söz kaldırır:

Birincisi: İbnu Yûnus ve İbnu Adiyy’in iki ibâresi cerhe delalet etmez.

İbnu Dakîk el-Îd, **Nasbu’r-Râye** (1/179) ve **Fethu’l-Muğîs**‘de (1/347) yazıldığına göre “**Şerhu’l-İlmâm**“da şöyle dedi:

“Bir râvînin rivâyetlerindeki münker haberler çok olmadıkça ve iş hakkında ‘**Münkeru’l-hadîs**‘ denilmesine varmadıkça onun için onların (cerh ve ta’dîlcilerin) ‘Revâ menâkîre/birtakım münker haberler rivâyet etti’ sözleri tek başına rivâyetinin terkedilmesini gerektirmez. Çünkü ‘Münkeru’l-Hadîs’ râvîde bir vasıftır ki onunla hadîsi terkedilmeyi hakeder.” (İ. D. El-Îd’in sözü son buldu.)

İkincisi:

Onların (cerh ve ta’dîlcilerin) “Revâ’l-Menâkîre/münker haberleri rivâyet etti” veya “Ruviyet anhu’l-menâkîru/ondan münker haberleri rivâyet edildi” sözlerinin de cerh ile alakası yoktur. Zîrâ bu münker rivâyetler, onun şeyhlerinden veya ondan rivâyet edenlerden olmuş ve o sadece bunu (münker haberi) taşımakta olan bir şey rivâyet etmiş olabilir.

Hâkim, Dârekutnî’ye (**Suâlât**:217-218) **Süleymân İbnu Şurahbîl**‘in hakkında

sordu; O da “Sikadır” dedi. Ben (Hâkim) de “Yanında münker rivâyetler yok mu?” dedim. O da “Onları zayıf olan râvîlerden rivâyet etmektedir” dedi. (Hâkim’in Sözü Bitti.)

O halde münker haberleri rivâyet eden her râvî hadîs âlimlerine göre “zayıf” değildir.

İbnu Adiyy, Kâmil’inde (3/1005-1006) Ravh İbnu Salâh’ın hâl tercemesini yazarken ondan iki hâdîs rivâyet etti ki, bu iki hadîsteki âfet ve haml/yüklenme Ravh İbnu Salâh’dan rivâyet eden râvîdendir.

İbnu Adiyy’in el-Kâmil’indeki âdeti -Hâfız’ın **el-Feth** Mukaddime’sinde (Sh:429) anlattığı gibi- sikaya veya sika olmayana inkâr edilen hadîsleri rivayet etmesidir. O yüzden şayet İbnu Adiyy, Ravh İbnu Salâh’a inkâr edilen bir şey bulsaydı tercemesinde onu elbette getirirdi. Lâkin o, onun tahdîs ettiğini tahrîc etti ve bu rivâyet münker idi; fakat bu, ondan başkasına yüklenen bir şeydi. Artık iyi düşün…

Fâide:

Elbânî, zikri geçen hadîsin zayıf olduğunu anlatmak istedi ve İbnu Yûnus’un Ravh İbnu Salâh hakkındaki “**Rüviyet anhu’l-menâkîru**/ondan bair takım münker hadîsler rivâyet edildi” sözünü, kendisiyle râvînin zayıf kabûl edeceği müfesser cerh’den kabûl etti. O, bir yandan böyle derken tenakuza düştü ve cerh ve tadilcilerin bir başka râvî hakkında “**Lehû menâkîru**” sözlerinin mutlak manada cerh olmadığını itibar/kabûl etti. Bu, onun **Şeyh el-Bûtî**‘ye yaptığı reddiyesidedir. (Sh:66-67) Bundan da fazlası, O, “Münkeru’l-Hadîs” ifadesini müfesser olmaması gerekçesiyle kabûl edilmeyecek olan bir cerh olarak itibar etti. Es-Sahîha’sında (1/769) böyle geçmektedir.

Sen görüyorsun ki iki söz arasında hiçbir fark yok; ama Elbânî’nin yaptığı iki iş arasında bir fark var; doğru gördüğünü müdafaa için hadîs usûlü kaidelerinden uzaklaşmakta, görüşüne göre yürümektedir. Fellahu’l-müsteân…

Fasl:

Elbânî, İbnu Hibbân ve talebesi Hâkim’in Ravh İbnu Salâh’ı sika görmelerini reddederken şu sözleri (**Zaîfe**‘si:1/32) söylemektedir:

“İbnu Hibbân sikadır hükmü vermekte gevşek birisidir. Zîrâ o, meçhûl olan râvîlerden bir çoğunun sika olduğunu söylemektedir… Hâkim de tesâhülde onun gibidir. Nitekim bu teracim ve rical ilminde mutazalli (mütehassis) olana gizli değildir. O halde tearuz anında onların sözünün hiçbir ağırlığı yoktur. O kadar ki, cerh, sebebi zikredilmeyen mübhem bir cerh bile olsa bu böyledir.” (Elbânî’nin Sözü Bitti.)

Ben (M. S. Memdûh) derim ki;

Bu, -meşğûliyyetine rağmen- İbnu Hibbân’ın tevsikını anlamayan, onun “**Es-Sikât**“ına iyi bakmayan ve tevsikını reddetmede acele eden bir kimsenin sözüdür. Halbuki en iyi olan, tafsîle gitmektir, işi ayırmaktır. İbnu Hibbân’ın tevsikı iki kısma ayrılır ki bunu O, “Sikât”ının mukaddimesinde (1/13) açıkça ifade etmiştir:

Birincisi: Hakkında cerh ve tadil âlimlerinin ihtilaf ettiği kimse. Şâyet bu kişinin ona göre sika olduğu sübut bulursa onu "Sikât"ına, değilse onu bir başka kitabına koyar.

İkincisi: Ne bir cerh ile ve ne de bir tadil ile tanınmayan, şeyhi ve kendinden rivâyet eden sika olan ve münker bir hadîs getirmeyen kimse… Bu ona göre sikadır. İbnu Hibbân bu mezhepte tek başına değildir. Lâkin bu çeşit ravîler cumhûra göre "**mechûlü'l-hal**/hâli bilinmeyen bir râvî"dir.[11]

Ona tesahulün (gevşekliğin) nisbet edilmesi sadece ikinci çeşite göredir. O halde İbnu Hibbân'ın sika bulmasını mutlak olarak heder etmek hatadır; ona mutlak olarak/her bakımdan tesâhül nisbet etmek doğru değildir. O ancak râvîlerin belli bir çeşitindedir ki ikinci kısımdır. Birinci kısıma gelince… Birinci kısım râvîler hakkındaki tevsîkı diğer imamların tevsîkından aşağı değildir. Bu bilinince… İbnu Hibbân'ın Ravh İbnu Salâh'ı tevsik etmesinin reddedilmesi kesinlikle açık bir söz kaldırır.

Ravh İbnu Salah'tan **Hâfız Ya'kûb İbnu Süfyân**, Fakîh ve Hâfız **Muhammed İbnu İbrâhîm el-Bûşencî**, Nesâî'nin arkadaşı sika hadîsçi **Ahmed İbnu Hammâd İbnu Zağbe**, **Ahmed İbnu Rişdîn** ile oğlu Abdurrahmân ve **müezzin Îsâ İbnu Sâlih** rivâyet yapmışlardır. Hakkında cerh ve ta'dîl vardır. İbnu Yûnûs gibi bazıları İbnu Hibbân'dan evvel üzerinde konuşlardır.

Hâkim'in "sikadır" demesine gelince…

Bu tevsîkı tesâhul (gevşeklik) iddiasıyla reddetmek açık bir hatadır. Zîrâ âlimler onun sikadır demesini nakl edegelmişler ve buna itimad etmişlerdir. Ricâl kitabları bununla doludur ve onlar önümüzdedirler. Hâkim hadîste zamanının insanlarının imamı idi. Cerh, ta'dîl, ilel ve hadîs ilimlerinin hepsinde tam bir marifeti (teferrutlu bilgisi) vardı. Râvîler hakkında söz söylemekte meşayıhına mürâcaat ederdi. Dârekutnî -ki o, Hâkim'in meşayıhındandı- **İbnu Mende**'den önde tutardı. **Hâfız Ebû Hâzim el-Abdûy**(î), "Şeyhlerimizi şöyle derken işittim" dedi: "**Ebû Bekr İbnu İshâk ve Ebû'l-Velîd en-Neysâbûrî** cerh, ta'dîl, hadîs illetleri, sahîhi ve zayıfı hakkında soru sormak üzere **Ebû Abdillâh el-Hâkim**'e murâcaat ederlerdi."

(Hâfız el-Abdûy[î]) şöyle dedi: **Şeyh Ebû Abdillah el-Usmî**'nin yanında üç seneye yakın bulundum. Şeyhlerimizin tamamı içinde ondan daha takvâ sahibi ve daha çok araştıran birini görmedim. Bir şey ona müşkil/içinden çıkılması zor göründüğü zaman bana **Ebû Abdillah el-Hâkim**'e mektûb yazmamı emreder, cevâbı gelince onunla hükmeder ve sözüyle kesin hüküm verirdi. Meşayıha elli sene reis kılındı. (Sözü Bitti.) **Tabakatü'ş-Şâfiiyye**'de (4/158) böyle yazılmıştır.

Evet… **Zehebî**, "Cerh ve ta'dîlde sözüne itimad edilecek kimseler" mealindeki cüzünde (172) Hâkim'i zikretmiş ve onun Tirmizî gibi tesâhül sahibi kimselerden olduğunu söylemiştir.

Ben (M. S. Memdûh) derim ki;

Hâkim'in tesâhulü el-Müstedrek'teki[12] hadîsler için verdiği hükümlere hastır. Zîra bu eserin tamamını ayıklayamadan ölüm onu yakalamıştır. Nitekim bu yerinde ma'lüm olan bir husustur. Ravh İbnu Salâh'ı sika bulması da el-

Müstedrek'in dışında olup "**Süâlâtü's-Siczî**"dedir. Mütesâhil olduğu iddiassını kuvvetlendiren şeylerden biri de Ali (aleyhisselâm)'nin fazîleti hakkındaki hadîsleri sahih hükmünü vermesi ve o hadisler yüzden şiddetle kınanmasıdır.[13] Hadîs ilmi kaideleri tatbîk edildiği zaman söz onun sözüdür ve hak onunla beraberdir. Bunun uzunca anlatılmasının başka bir yeri vardır.

Onu **el-Müstedrek** dışındaki hükümleri ise, onlar diğer tenkıdçi imamların hükümleri gibidir. Hattâ sen onu bazı zamanlar teşeddüt gösterip **İbnu Kuteybe**'yi yalancılıkla suçlarken görürsün. Nitekim **el-Mîzân**'da böyle yazılıdır. (2/503)

Muhammed İbnu'l-Ferec el-Ezrak'ın tercümesinde (4/4) Zehebî şöyle dedi: Hakkında, sırf **Huseyin el-Kerâbîsî** ile arkadaş olduğu için Hâkim (ceh ile) konuştu. Bu fazla bir teannüttür. (Zehebî'nin Sözü Bitti.)

Hâkim, nice kez Buhârî ve Müslim'i râvîleri hakkında konuşulan hadîsi rivâyet ettikleri için ayıplamıştır. Tamam… Hâkim dedikleri gibi mütesâhildir; Ravh İbnu Salâh hakkında "sikadır, me'mûndur" dedi. O halde bu râvî ona göre kabûl ve tevsîk derecelerinin en üstündedir. Bu sözü tamamiyle geçersiz saymak, Allah'ın bize ikame etmeyi emrettiği adaletten olmayıp aksine "O, sikadır" dememiz adâlettir… Şâyet son derece katı davranacak olursak, bu râvî kesinlikle sadûktur (deriz).

Bu tevsîk İbnu Hibbân'ın tevsîkıne katılırsa ve sen teannütün (illa da dediğim olacak inadının) en üst basamağındaysan bu râvîyi tevsikten ayrılma imkânın yoktur. İbnu Hibbân ve Hâkim'in bu tevsîkını Ya'kûb İbnu Süfyân el-Fesevî'nin zımnî tevîkı de kuvvetlendirmektedir; çünkü o, meşayıhındandır. Şu halde bu râvînin hadîsi hasen olmaktan aşağı düşmez. Doğruyu en iyi bilen Allah(Celle Celalühü)'tır.

Elbânî'nin "İbnu Hibbân ve Hâkim'in tearuz anındaki (başka tenkıdçilerin sözüyle çelişen) sözlerinin ise, -cerh sebebi zikredilmeyen mübhem bir cerh bile olsa- hiçbir ağırlığı (değeri) yoktur"[14] sözüne gelince…

Bilemiyorum **Ya'kûb İbnu Süfyân el-Fesevî**, Hâkim ve şeyhi İbnu Hibbân hadîs talebesinden midir, yoksa hadîs imamlarından mıdır veya doktora sahiplerinden midir? O halde bu görmezden gelme nedendir?… Bu tehvîl ne içindir? Elbânî'nin bu sözünde bu iki imâmın tevsîkının hepten heder edilmesi (tamamen atılması) vardır. Bu öyle bir hükümdür ki, söz kaldırır ve dinlenilmeye değdeğmez. Çünki o gerçeğe muhâliftir ve onda övülemeyecek bir cüret vardır.. Sonra çamurun suyunu daha da artırarak "Hattâ cerh, sebebi zikredilmeyen mübhem bir cerh bile olsa" dedi.

Ben (M. S. Memdûh) derim ki; şiddeti ve hayırsızlığı iyice artırdın. Bu öyle bir söze misaldir ki, biz hadîsle meşğûl olan herkesi böyle bir hezeyan yapmaktan daha büyük görürüz. (Ona bunu yakıştırmayız) ve onun için (bu hezeyanı sebebiyle) haya ederiz.[15] Kendinden yardım istenilecek olan Allah'tır…

Geçmiş bilgilerin özü, Ravh İbnu Salâh "sadûk", hadîsin isnâdı da hasendir. Allah en iyi bilir. (M. S. Memdûh'dan nakil bitti.)

Kabirden Faydalanma Şekilleri

Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'a atfedilen, "Dünya işlerinde şaşırıp, hayrete düştüğünüz zaman, kabir ehlinden yardım isteyiniz!" [16] Bu sözden daha sağlam delillerimiz varken, bu delil yerine aşağıdaki deliller yeterli olur.

Allah dostu, evliyâ olarak bilinen insanların kabirlerinden "bana çocuk, ev, eş ver!" şeklinde istekte bulunmak, kabirlere çaput bağlamak, kurban kesmek, kabire karşı secde etmek, elbette sakıncalı ve yanlıştır. Böyle tutumlar, insanı şirke düşürür. Yapılması gereken, Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ın ve Sahabe-i Kirâm'ın yaptığı şekilde yapmaktır.

Aracı kılınan kabirde yatan kişinin, Allah'ın dilemesi olmadan hiç bir şey yapmaya güçü olmayacağını bilmek lazımdır. Bu şirktir, sapık kabirciler denilirse, buna şirk diyen kişi farkında olmadan aşağıda görüleceği gibi, bu şekilde dua eden Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ı ve sahabeyi şirk ile itham etmiş olur. O zaman caiz olan şekli nasıl olmalı?

Kabirlerden Faydalanma İki Şekilde Olur

1. Kabirdeki Peygamberimiz'den veya bir Allah dostunun ruhundan bizim için Allah'a duâ etmesini isteyerek yardım istemektir.

2. Diğer usulüne uygun isteme ve faydalanma şekli de şöyledir: "Allah'ım! Peygamberlerin (veya) bu mezarda yatan dostunun hatırına bize yardım et!"

Geride tahrici yapılan 4. hadiste; Enes b. Mâlik şöyle demiştir: "Hazreti Ali'nin annesi Fâtıma binti Esed vefat ettiğinde, kabrine defnedilirken Allah Resûlü gelir ve içinde yan yatarak şöyle duâ etmeye başlar:

> الله الذى يحيى ويميت وهو حي لا يموت اغفر لأمى فاطمة بنت أسد ولقنها حجتها ووسع عليها مدخلها بحق نبيك والأنبياء الذين من قبلي فإنك أرحم الراحمين.

"Allah, yaşatan ve öldürendir. O, ölümsüz bir hayata sahiptir.

Annem **Fâtıma binti Esed**'in günahlarını affet, ufkunu aç, Nebi'nin ve benden önceki enbiyanın hatırı için kabrini genişlet, çünkü ancak sen merhamet edenlerin en merhametlisisin." [17]

Peygamberimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bile Allah'tan isterken, ölmüş peygamberleri aracı kılıp, onların faydasını umuyor. Biz Peygamber'den daha yüce, masum muyuz ki, başkasına ihtiyacımız olmasın? Peygamberimiz buyuruyor ki: "Benim ölümüm de sizin için faydalıdır." [18] Ashab-ı Kirâm, bunun ne demek olduğunu bizden daha iyi bildiği halde, gidip mübarek kabrinden, onu aracı kılmışken, ben neden yapamam ki? Ben kabirdeki kişiden istemiyorum. Allah'tan istiyorum. Kabirdeki benim için dua eder. Allah dilerse duasını kabul eder, dilemezse etmez. Fakat bunları Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), sahabe yapmış, ben de yaparım. Böyle yapılabileceğine dair elimizde deliller vardır.

Resûlullâh (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ın şu sözüdür:

عن بكر بن عبد الله رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

حياتي خير لكم تحدثون ويحدث لكم، فإذا أنا مت كانت وفاتي خيرا لكم، تعرض على أعمالكم فإذا رأيت خيرا حمدت الله وإن رأيت شرا استغفرت الله لكم.

Bekr b. Abdullah (Radıyallahu anh)'tan rivâyet edilen bir hadis-i şerifte, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Benim hayatım sizin için hayırlıdır, (benim sağlığımda birtakım işler) yaparsınız, size (onlarla ilgili hükümler) bildirilir. Ben öldüğümde ise vefâtım sizin için hayırlı olur, çünkü amelleriniz bana (kabrimde) arz edilir, hayır görürsem Allah'a hamdederim, şer görürsem Allah'tan sizin için af dilerim" hadis-i şerifidir. [19]

Yaptığınız işler, mezardaki yakınlarınıza ve tanıdıklarına gösterilir. İşleriniz iyi ise sevinirler, iyi değilse ya Rabbi! İyi işler yapmaları için kalplerine ilham eyle, derler. [20]

İTİRAZ

Yaşayan, karşımızda hazır olan ve istediğimiz şeye sahip olan bir kimseden bile her şeyi isteyebilmek, her halükarda caiz değilken, Nebi (aleyhisselam) ve ölmüş olan salihlerden, dua edebiliyorlar diye bunu talep etmek caiz ve meşru derken, mezardaki ölmüş herhangi bir akrabamızdan seslenerek bizim için dua etmesini isteyebilir miyiz?

İstenebileceğinin caiz olduğu hangi delile dayanmaktadır?!

Meleklerin bizim için dua ve istiğfar ettikleri, Kur'an ve sahih sünnette sabittir. Bizim için istiğfar ediyorlar diye "Ey arşı taşıyan melekler, günahlarım için Allah'tan affolunmamı dileyin." diye seslenmek de meşru mudur?

CEVAP

Evet ölmüş bir akrabamızın kabri başında ona seslenerek bizim için dua etmesini isteyebiliriz. Aşağıda(*) geniş bir şekilde açıklanan 5 hadisteki sahabenin Resulullah'ın kabrinden Resulullah'a seslenerek ümmeti için dua etmesini istemesi delilimizdir.

** Yazı dizisinde bahse konu hadisler kastediliyor. (Editör)*

[1] Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, (no: 871, XXIV, 351). Ebû Nuaym et-Taberânî yoluyla Hilyetu'l-Evliya'da III. c. s.121.

[2] Elbânî, Tevessül.

[3]Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, XXIV, 351-352; Ebû Nuayım, Hilyetü'l-Evliya, II, 121. Hakim, el-Müstedrek, III, 116-117

[4] Elbânî, Tevessül, s.112; a.mlf., Daife, 1,79, 82.

[5] Ebû Nuaym, age, III, 121.

[6] Geniş bilgi için Tedribu'r-Râvî (1/308-311) ve diğer usul kitablarına müracaat edilebilir.

[7] Geniş bilgi için bakınız: İmâm Leknevî, er-Ref' ve't-Tekmîl, s. 143-144.

[8] Müellif burada, bu muhaddislerin kıssasının aslını rivâyet ederek "müdelles" bir râvînin diğerinden hadis almadığı halde almış gibi göstererek yaptığı rivâyet. ç.) bir rivâyet yapmadıklarını ifâde etmiş olmaktadır. Nitekim "mustahrac" hadis kitabları yazan âlimlerin çokça yapmış olduğu bir tarzdır bu. Bu husus usulü hadis kitaplarında tafsilatıyla açıklanmaktadır.

Müellif, Heysem'nin hadis hakkındaki görüşlerini üzerinde bir şey söylemeden aynen aktarmakla mesuliyetten kurtulmuştur. Bazıları, hadiste geçen duânın sadece Heysemî'nin rivâyetinde yer alıp diğer rivâyetlerde olmamasını sebep göstererek rivâyetin "illet" içerdiğini iddia etmişlerdir. Bu bir illet kabul edilemez. Zira bu rivâyette fazladan gelen ziyade "münker" ya da "ğarip" değildir ki biz onu reddedelim. Üstelik bu hadisin manasında birçok başka rivâyetlerde vardır.

Hadis hafızlarının "Sahih" olduğunda ittifak ettikleri Osman b. Huneyf rivâyetinde, bilinmektedir. İbn Teymiyye'nin el-Kelimü't-Tayyib adlı eserinde "şu yürüdüğüm yolun hakkı için…" ifâdelerinin geçtiği bir rivâyet bulunduğu Muhammed b. Abdulvahhab'ın "Âdabu'l-Meşyi ile's-Salât" kitabında zikrettiği birçok rivâyette bu lafızlarla duâ edildiği görülmektedir.

[9] A. Naim, Tecrid Tercemesi (Mukaddime), s. 343.

[10] İthâfu'l-Ezkiyâ, s. 20), Mefâhîm, s. 146.

[11] Râvî, mechûllerden olmayınca, İbnu Hibbân'ın Ravh İbnu Salâh'ın sika olduğunu söylemesi makbuldür; işi diğer tenkıdçiler gibidir.

[12]Bu et-Tenkîl'de (1/459) zikredilen bir şeydir. Elbânî bunu bastı ve onun için kavga verdi. O yüzden onda yer alan şeyler O'ndan taleb edilir. El-Müstedrek'teki tesâhulün Hâkim rahimehullahu teâlâ'nın, ömrünün bitmesi sebebiyle iyice araştıramadığı kısmı ile kayıdlanması/bağlanması gerekir.

[13] Açıktır ki, M. S. Memdûh bu sözünü ince ve haklı bir alay icabı söylemiş olabilir; yoksa Ali radıyallahu anhu efendimizin fazileti neden tenkıd mevzuu olsun?!…Mütercim.

[14]Onun bu sözünü Şeyh Hammad İbnu Muhammed el-Ensârî kitabında (44) nakledip kendine maletti. O'nun yazmamasını istediğim sözlerinden biri de Ravh İbnu Salâh hakkındaki (45) "Sen görüyorsun ki, cerh imâmlarının sözleri O'nun zayıf kabul edilmesinde ittifak etmiştir" sözüdür.

[15]Üzülme muhterem Mahmûd Saîd Memdûh… Onlar hayasızlık ve densizliğin ölçüsünü iyiden iyiye kaçırdılar.. Haklarında haya edilmeye değmez… Mütercim.

[16] Aclunî, Keşfü'l-Hafa, I, 85.

[17] Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, (no: 871, XXIV, 351). Ebû Nuaym et-Taberânî yoluyla Hilyetu'l-Evliya'da III. c. s. 121.

[18] Kenzü'l-Ummâl, Fazâil: 31903

[19]İbn Sa'd, et-Tabakât, II, 194, İbn Hacer, Metâlibu'l-Aliye, (no: 3853, IV, 22), Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, (no: 14250), VIII, 594.

[20] Minha 1/156 dan naklen Hamza Ahmed ez-Zeyn Müsned-i Ahmed Ta'lik-i X, 532, ez-Zeyn hadis sahihdir, diyor. Aynı yer.